

tekről (Lipari, Pianosa, Turi di Bari, Favignana, Ustica, Lampedusa) magyarul már olvashattunk Emilio Lussu, Antonio Pesenti és mások írásaiban. Ez az olasz kötet föltárja, milyen jogi mechanizmusok révén kerültek ezekre a helyekre a rabok. Mint a brosúra írja, a Különleges Bíróság valójában „nem igazságügyi intézmény, hanem a fasiszta milícia különleges osztaga, amelynek az a feladata, hogy harcképtelenné tegye a rendszer azon ellenfeleit, akikről a diktátor azt gondolja, hogy már nem célszerű sietősen agyonverni őket, mint ezt Matteotti, Amendola és mások esetében tették”. Am Vitorelli bevezetője azt is feltárja, hogy a Tribunale Speciale azért a maga módján hivatalos – királyi! – legitimációval működött.

Az eredeti, 88 oldalas brosúra Olaszországban különlegesen vékony papírra nyomtatott, 6,5 x 11 cm-es méretű füzetke formájában terjedt. A hátlapjára nyomtatott kiadványismertetésből ráadásul hasznos tájékoztatást nyerünk a Giustizia e Libertà kiadói tevékenységéről. Eszerint 1932-ig 27 füzetet bocsátottak ki. Ezek részben programjellegűek, részben az otthoni antifasiszta küzdelem elvi és gyakorlati elemzését adták. Néhány esetben az olasz fasizmus általános vagy egy adott területre összpontosított leírását és kritikáját tartalmazták. Ezeket és más kiadványokat – köztük a most ismertetett füzetet is – bonyolultán kiépített konspiratív utakon juttatták Olaszországba.

Harsányi Iván

HELMUT GRUBER

**RED VIENNA.
EXPERIMENT IN WORKING-CLASS CULTURE,
1919–1934.**

(Vörös Bécs. Kísérlet a munkásosztály kultúrája terén 1919–1934)

New York, Oxford, Oxford University Press, 1991. 270 p.

Történeti fordulókön a történetírás – úgy tűnik – másként és másként látja a Vörös Bécs történetét. E történet sikertörténet volt, aminek igen sok kézzelfogható nyoma maradt fenn, és amely sok más ország gyakorlatával szemben népszerűségi és életképes maradt, s ismeretes módon csak fegyverek némították el. Vörös Bécs berendezkedése sok tekintetben élesen eltért mind a környező országok ellenforradalmi, fasiszta és fasisztoid vonásokkal terhelte rendszereitől, mind a nyugati országokétól és a szovjet kísérletétől.

Az osztrák származású H. Gruber, az amerikai Columbia Egyetem professzora nemcsak jól ismeri ezt a történetet, hanem igazán otthonosan mozog e térségben. Alapos, sok gondolatot felvető írásában mégis korunk jellegzetesen furcsa jelenségei tapasztalhatóak. Némiképp Karinthy Frigyes „übecápája” juthat az olvasó eszébe, amikor a szerző a Vörös Bécs szellemi nagyjain, elsősorban a szociáldemokrata pártvezetőkön „veri el a port”, amiért valami mást akartak megalkotni, mint amire Gruber szerint lehetőségek kínálóztak.

Gruber kritikája elsősorban arra irányul, hogy szerinte a szociáldemokrata pártvezetés polgári és értelmiségi nagyjai – itt elsősorban nyilván Otto Bauerre, mint a legfőbb stratégára gondol – valamiféle „új munkás” s új nőtípust akartak kialakítani. Erről sokat írtak, kritizálták az alkoholizmust, a szexuális és az olvasási szokásokat. Eddig a szembeállítás a múlttal. A jelen „rámosolygás” azonban több, mint kérdéses érték, mert legalább annyira igaz, hogy az egykor 60–100 000 magyar szervezett munkás más típusú volt. Ugyanúgy ebben a korszakban kelt életre az antialkoholista- és a gyermekbarát-mozgalom (ami Bécsből, az osztrák mozgalomból került át Magyarországra). Minderről kitűnő képet adott az elmúlt évtizedben a sikeres bécsi „remiz munkáskiállítás”, ami most a bécsi városi múzeumban él tovább. A Gruber-féle megközelítés így tehát aligha pontos, és számos kérdésben vitatkozni lehet vele, nem mellőzve a kritikai észrevételeket. Am Gruber hatalmas témát dolgozott fel, és sok meglátása, ill. a tényanyag feltárása új információkat hordoz. A könyv tartós értéket képvisel.

Jemnitz János